

Grażyna Miłkowska*, Karolina Silna**

DZIAŁANIA WSPIERAJĄCE I POMOC OSOBOM DOŚWIADCZAJĄCYM PRZEMOCY

Historia przemocy w rodzinie sięga najdawniejszych czasów. Już w starożytności ojcowie rodów mogli w majestacie prawa decydować o życiu i śmierci żony, dzieci, a nawet matki. Przykładem rodzinnego oprawcy był cesarz Neron. Prawo zezwalające ojcu rytu rzymskiego na bezkarne mordowanie członków własnej rodziny zostało zniesione dopiero w 365 r. n.e. Niewiele lepsza była sytuacja kobiet i dzieci w kolejnych wiekach. Niechlubnym przykładem był, znany ze swojego okrucieństwa wobec żon, król Anglii Henryk VIII Tudor. Mimo upływu kilku stuleci i rozwoju cywilizacji nadal jest na świecie wiele krajów, w których znęcanie się, okaleczanie, a nawet mordowanie kobiet w imię honoru, religii czy tradycji wciąż jest praktykowane.

Polskie prawo nie zezwala na jakąkolwiek przemoc wobec członków rodziny. Przeciwdziałaniu zjawisku i jego ograniczeniu miała służyć ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 r. i wdrożone, zgodnie z jej zapisami, działania rządowe i pozarządowe. Mimo to przemoc wewnątrzrodzinna nadal stanowi jeden z najbardziej aktualnych, a zarazem dotkliwych problemów społecznych naszego kraju. Niniejszy artykuł jest próbą spojrzenia na problem przemocy w rodzinie z perspektywy osób jej doświadczających w ponad dziesięć lat od momentu przyjęcia wspomnianej ustawy. Autorki poszukują odpowiedzi na pytanie: czy i gdzie osoby doświadczające przemocy domowej mogą znaleźć pomoc i wsparcie?

Charakterystyka zjawiska przemocy domowej

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) ujmuje przemoc jako „celowe użycie siły fizycznej, zagrażające lub rzeczywiste, przeciwko sobie, komuś innemu, lub przeciwko grupie, lub społeczeństwu, co powoduje lub jest prawdopodobne, że spowoduje zranienie, fizyczne uszkodzenie i śmierć, ból fizyczny, zaburzenie rozwoju lub deprawację” (World Report on Violence and Health [Światowy raport o przemocy i zdrowiu] (2002),

---

* **Grażyna Miłkowska**, dr hab. prof. UZ – Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii, Instytut Pedagogiki, Zakład Profilaktyki Społecznej; e-mail: G.Milkowska@wpps.uz.zgora.pl.

** **Karolina Silna**, mgr – Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii – studia doktoranckie; e-mail: karolinasilna@o2.pl.

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), Genewa) (za: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę fdds.pl).

Charakterystyczną cechą przemocy jest nierównowaga sił. Sprawca ma przewagę nad ofiarą, w pełni podporządkowuje ją sobie i kontroluje, naruszając przy tym jej dobra osobiste i podstawowe prawa i uniemożliwiając samoobronę. Wynikiem działań sprawcy jest cierpienie i różnego rodzaju szkody osobiste ofiary.

Jednym z najbardziej dotkliwych rodzajów przemocy jest przemoc domowa, zwana też wewnątrzrodzinną czy przemocą w rodzinie. Zgodnie z art. 2 ust. 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 r. przemocą w rodzinie jest „wszelkie jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób w rodzinie, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą” (Dz.U. 180, poz. 1493 z późn. zm.).

Przemoc domowa jest poważnym zaburzeniem funkcjonowania rodziny, prowadzącym do naruszeń norm moralnych i prawnych. Osobami doznającymi przemocy domowej najczęściej są kobiety, dzieci, osoby chore i niepełnosprawne.

Swoistą cechą przemocy wewnątrzrodzicznej jest jej długotrwałość oraz wpływ na cały system rodzinny. Sprawca, w sposób celowy i zamierzony, podporządkowuje sobie ofiarę, powoduje jej cierpienie psychiczne, często także fizyczne. Czyni to przez długi czas, nierzadko całe lata, a skutki jego poczynań odczuwają wszyscy członkowie rodziny, nie tylko osoba, na którą bezpośrednio skierowana jest przemoc (najczęściej żona, partnerka). Problem ten jest szeroko analizowany w badaniach ukazujących zarówno psychologiczne mechanizmy rozwoju zjawiska, jego uwarunkowania biopsychiczne czy społeczne, jak i skutki dla wszystkich osób doświadczających przemocy. W bogatej literaturze rodzimej wymienić można prace Jadwigi Bińczyckiej (2001), Ewy Jarosz (2001), Ireny Jundziłł (1993), Ireny Pospiszyl (1994), Jerzego Mellibrudy (2010), Barbary Gruszczyńskiej (2007), Wandy Badury-Madej i Agnieszki Dobrzyńskiej-Mesterhazy (2000), Krystyny Kmieciak-Baran (1998, 1999), Jadwigi Mazur (2002), Doroty Dyjakon (2016) i in.

Skala zjawiska

Znęcanie się nad osobą najbliższą (z art. 207 Kodeksu karnego) należy, oprócz kradzieży cudzej rzeczy, przestępstw drogowych, kradzieży z włamaniem, rozbojów i wymuszeń rozbójniczych, przestępstw narkotykowych, fałszerstw i oszustw kryminalnych i gospodarczych, do najczęściej popełnianych przestępstw w Polsce. Według policyjnych

statystyk dokonanych na podstawie procedury „Niebieskiej Karty” w 2015 r. ogólna liczba ofiar przemocy w rodzinie wyniosła 97 501 osób. W tej liczbie 69 376 osób stanowiły kobiety, mężczyźni niecałe 11 tys., a ponad 17 tys. ofiar przemocy domowej to małoletni. Kobiety stanowiły więc 71 proc. ofiar.

Jeśli spojrzymy na statystyki dotyczące sprawców, to proporcje są dokładnie odwrotne. Ogólna liczba podejrzanych o przemoc wyniosła 76 tys. – w tym 70 484 mężczyzn i 5244 kobiety. Mężczyźni stanowili aż 92 proc. sprawców przemocy domowej (oko. press/mezczyzn-definicji-sprawcami-przemocy-konwencja-tego-mowi-statystyki). Jednak, co podkreśla Centrum Praw Kobiet, przedstawione liczby nie oddają skali zjawiska przemocy w Polsce z uwagi na to, że wiele osób boi się zgłaszać przemoc albo zgłoszenia są ignorowane.

Jak wspomniano, najbardziej narażone na przemoc w rodzinie są kobiety. Z raportu „Kongres Kobiet Polskich. Kobiety dla Polski. Polska dla Kobiet. 20 lat transformacji 1989-2009” wynika, że w Polsce „ok. 800 tys. kobiet rocznie doświadcza przemocy, zaś około 150 Polek ginie w wyniku tzw. nieporozumień domowych” (Piotrowska 2009, s. 229). Andrzej Dominiczak z Centrum Praw Kobiet twierdzi, że szacunki Centrum z 2013 r. wskazują na dużo wyższą liczbę kobiet zmarłych w wyniku przemocy domowej. Biorąc pod uwagę zarówno zabójstwa, pobicia ze skutkiem śmiertelnym, jak i samobójstwa, których przyczyną była przemoc, Centrum szacuje, że rocznie w wyniku przemocy domowej życie może tracić nawet 400-500 kobiet (za: Podgórska 2014, s. 22-25)¹.

Ofiary przemocy w rodzinie doznają różnych rodzajów przemocy: fizycznej, psychicznej, seksualnej, ekonomicznej/materialnej, często powiązanych ze sobą. W odniesieniu do dzieci mówi się również, oprócz wymienionych, o przemocy w postaci zaniedbania.

Syndrom ofiary

Ofiary przemocy to osoby słabe fizycznie, psychicznie, o niskim poczuciu własnej wartości, zależne w jakiś sposób od sprawcy. Zależność ta może mieć wymiar psychiczny, fizyczny i ekonomiczny.

Przemoc jest często problemem ukrytym, któremu towarzyszą inne dysfunkcje w rodzinie. Skutki przemocy u dorosłych osób oraz dzieci są wielowymiarowe, często na całe życie, począwszy od zespołu stresu pourazowego, poprzez choroby psychosomatyczne i psychiczne, nerwice lękowo-depresyjne, po różnego rodzaju zaburzenia zachowania, a także uzależnienia.

---

¹ Ta liczba zawiera także zabójstwa kategoryzowane jako „inne”, np. z zazdrości, i zabójstwa nieumyślne.

Najczęstszą cechą osób doświadczających przemocy jest wyuczona bezradność. Jest ona poddaniem się, zaprzestaniem działania, co wynika z przekonania, że cokolwiek się zrobi, nie będzie to miało żadnego znaczenia, gdyż zawsze znajdzie się powód do zachowań agresywnych. Bardzo często bezradność rozwija się na podstawie życiowych doświadczeń wyniesionych z dzieciństwa (przemoc fizyczna, napaść seksualna lub molestowanie, sytuacje traumatyczne – śmierć lub rozwód rodziców, alkoholizm, choroba bliskich, kłopoty w nauce, problemy zdrowotne) bądź wyniesionych ze związków w życiu dorosłym (przemoc, patologiczna zazdrość, gwałt, przymuszanie do nieakceptowanych form współżycia, groźby pozbawienia życia). Nakładanie się na siebie niekorzystnych doświadczeń odgrywa istotną rolę w powstaniu i ujawnianiu się syndromu wyuczony bezradności. Jej skutki łagodzi stopniowe odzyskiwanie przez osobę doznającą przemocy kontroli nad sobą i swoim życiem.

Wyuczona bezradność prowadzi do wielu negatywnych skutków, które mogą obejmować trzy sfery:

- deficyty poznawcze, które polegają na ogólnym przekonaniu, że nie ma takich sytuacji, w których możliwa jest zmiana, że w konkretnej sytuacji nic nie można zrobić i nikt nie jest w stanie pomóc,
- deficyty motywacyjne, które polegają na tym, że osoba zachowuje się biernie, jest zrezygnowana, nie podejmuje żadnych działań, aby zmienić swoją sytuację,
- deficyty emocjonalne, które objawiają się stanami apatii, lęku, depresji, uczucia zmęczenia, niekompetencji i wrogości.

Przemoc najczęściej rozgrywa się za zamkniętymi drzwiami domów, trwa przez wiele lat, a jej sprawcy pozostają bezkarni. Niestety, bardzo często problem dostrzegany jest dopiero wtedy, gdy brutalność rodzinnego kata doprowadzi do śmierci ofiary. Wówczas wydarzenie odbija się głośnym echem w mediach i stanowi przyczynek do publicznej dyskusji na temat przyczyn zjawiska, podmiotów odpowiedzialnych za rodzinny dramat i na temat karania sprawców.

Ofiara przemocy, jeśli przez lata była poniżana i wykorzystywana, potrzebuje dużo czasu, aby odbudować świadomość swojej wartości. Wielu osobom udaje się przeciwstawić sprawcy, niemniej jednak większość potrzebuje pomocy innych. Bez odpowiedniego wsparcia ofiara przemocy nie zdobędzie się sama na odwagę, żeby przeciwstawić się stosowaniu wobec niej przemocy.

Przeciwdziałanie przemocy w działaniach rządowych i pozarządowych

W Polsce zainteresowanie zjawiskiem przemocy w rodzinie wzrosło na początku lat osiemdziesiątych XX w. Zaczęto prowadzić systematyczne badania m.in. nad skalą i przejawami tego smutnego zjawiska. „Badania te ujawniły że ponad 90% rodziców

stosuje jakąś formę przemocy fizycznej wobec dziecka i w ponad jednej trzeciej dorosłych związków dochodzi do tego rodzaju aktów agresji” (Pospiszyl 2017, s. 43). W latach dziewięćdziesiątych zaczęto podejmować próby przeciwdziałania zjawisku przemocy wewnątrzrodzinnej. W roku 1994 rozpoczęto prace nad procedurą interwencji „Niebieskie Karty”, w roku 1998 Zarządzeniem Komendanta Głównego Policji „Niebieskie Karty” zaczęły obowiązywać podczas interwencji domowej wobec przemocy w rodzinie (Zarządzeniem nr 25 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 1998 r. w sprawie sposobu przeprowadzania pod nazwą „Niebieskie Karty”). W dziesięć lat później obowiązek stosowania procedury „Niebieskie Karty” wprowadzono do ustawy o pomocy społecznej, co nakładało obowiązek jej uruchamiania przez pracowników socjalnych.

Głównym celem, jaki przyświecał wprowadzeniu procedury, było stworzenie modelu pracy z rodziną dotkniętą przemocą, poprzez:

- ułatwienie rozpoznania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym,
- zapewnienie bezpieczeństwa ofiarom przemocy i ich wsparcie,
- bardziej stanowcze działania wobec sprawcy,
- stworzenie ujednoliconej dokumentacji,
- tworzenie warunków do współpracy służb i prowadzenie szkoleń interdyscyplinarnych.

Zdecydowaną zmianą ujętą we wspomnianej ustawie było uznanie, że przemoc w rodzinie stanowi jeden z powodów przyznawania świadczeń.

Rezultatem prac nad przeciwdziałaniem zjawisku przemocy w rodzinie było przyjęcie ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180, poz. 1493 ze zm.). W Preambule do wspomnianej ustawy czytamy, że „przemoc w rodzinie narusza podstawowe prawa człowieka, w tym prawo do życia i zdrowia oraz poszanowania godności osobistej, a władze publiczne mają obowiązek zapewnić wszystkim obywatelom równe traktowanie i poszanowanie ich praw i wolności”.

Przyjęcie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a w jej następstwie opracowanie Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (art. 10 ust. 1 pkt 1-4 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie; Dz.U. 180, poz. 1493 z późn. zm.) nałożyło na władze samorządowe wszystkich szczebli obowiązek opracowania i wdrożenia programów regionalnych mających na celu diagnozę zjawiska i podejmowanie konkretnych działań związanych z podnoszeniem świadomości społecznej nt. przemocy wewnątrzrodzinnej, pomoc ofiarom przemocy i pracę z jej sprawcami. Wsparcie i pomoc osobom doświadczającym przemocy stały się też celem działania wielu organizacji pozarządowych.

Dzięki podjętym działaniom – rządowym, samorządowym i pozarządowym problem przemocy w rodzinie zaczął docierać do opinii społecznej. Przyczyniły się do tego

zarówno działania odpowiednich służb, jak i podejmowane działania prewencyjne. Składały się na to liczne konferencje i debaty poświęcone problemowi przemocy, szeroka edukacja społeczeństwa realizowana przez funkcjonariuszy Policji, przedstawicieli prokuratury, sądów, organizacji pozarządowych, nauczycieli. Nie bez znaczenia były głośne kampanie i spoty społeczne realizowane w środkach masowego przekazu („KOCHAM – NIE BIJĘ”, „KOCHAM – REAGUJĘ”, „WYBIERAM POMOC”), jak i liczne działania organizacji pozarządowych: Fundacji „Dzieci Niczyje”, Komitetu Ochrony Praw Dziecka, Fundacji „Mederi”, Stowarzyszenia na rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”, Stowarzyszenia „Damy Radę” oraz Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”. Organizacje pozarządowe wspierające osoby doświadczające przemocy domowej prowadzą: punkty informacyjno-konsultacyjne, telefony zaufania, ośrodki pomocy, schroniska, hostele, świetlice dla dzieci. W ramach swojej działalności m.in. oferują porady prawne oraz pomoc psychologiczną w zależności od indywidualnych potrzeb, pomoc socjalną; prowadzą również grupy wsparcia, pomoc w załatwianiu spraw urzędowych i innych.

Bardzo duża liczba placówek zajmujących się problemami osób zagrożonych przestępstwem, w tym również przemocą wewnątrzdomową, sprawiła, że powstała konieczność ich ewidencji celem łatwiejszego dostępu do zainteresowanych. Stąd też w lutym 2009 r. utworzono informacyjną stronę internetową www.pokrzywdzeni.gov.pl, na której znajdują się informacje o prawach osób pokrzywdzonych przestępstwem, „Informator dla pokrzywdzonego” oraz baza danych o instytucjach i organizacjach pozarządowych udzielających ofiarom przestępstw wsparcia psychologicznego i informacji prawnej, z podziałem na województwa.

Statystyki policyjne dowodzą, że podejmowane działania przynoszą wyniki w postaci systematycznego spadku liczby osób doświadczających przemocy rodzinnej w ostatnich latach. Zilustrowano to w tabeli 1.

Irena Pospiszyl podkreśla, że

do pozytywnych skutków zmian obyczajowych dotyczących przemocy w rodzinie należy zaliczyć, oprócz spadku przemocy fizycznej, także to, że:

- stosowanie przemocy stało się zachowaniem nagannym, wstydlivym,
- powstanie i rozwój całego szeregu procedur i instytucji odpowiedzialnych za ochronę dziecka i kobiet przed przemocą,
- specyficzny klimat wyczulenia społecznego na ochronę praw ofiar (szczególnie dzieci) (Pospiszyl 2017, s. 43).

Pomoc osobom doświadczającym przemocy

Nie ulega wątpliwości, że sytuacja osób doświadczających przemocy rodzinnej uległa w ostatnich latach wielu zmianom, co wynika przede wszystkim z faktu odpowiedzial-

Tabela 1. Liczba ofiar i sprawców przemocy domowej

Liczba ofiar przemocy domowej ogółem	Lata			
	2005	2010	2015	2017
Ogólna liczba ofiar przemocy, w tym:	156 788	134 866	97 501	92 529
Kobiety	91 374	82 102	69 376	67 984
Mężczyźni	10 387	12 651	10 733	11 030
Małoletni	–	–	17 392	13 515
Dzieci do lat 13	37 227	26 802	–	–
Małoletni od 13 do 18 lat	17 800	13 311	–	–
Ogólna liczba osób podejrzewanych o przemoc, w tym:	97 142	83 390	76 034	76 206
Kobiety	4 153	3 981	5 244	5 878
Mężczyźni	92 776	79 204	70 484	70 035
Nieletni	213	205	306	293

Źródło: Komenda Główna Policji, <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzynie/50863,Przemoc-w-rodzynie.html> [19.11.2017].

ności państwa za przeciwdziałanie zjawisku. Coraz bardziej rozbudowuje się sieć placówek wsparcia dla ofiar przemocy zatrudniających wysoko specjalistyczną kadre, coraz więcej instytucji świadczy usługi w zakresie poradnictwa psychologicznego, prawnego i materialnego. Dzięki powszechności Internetu, dostęp do informacji o instytucjach wsparcia i pomocy jest coraz łatwiejszy.

Nadal jednak statystyki dotyczące liczby osób doświadczających przemocy rodzinnej są wysokie. Wynika to z wielu przyczyn natury prawnej, psychologicznej, moralnej i społecznej. Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem złożonym, wieloaspektowym, i z tego względu przeciwdziałanie mu wymaga podejścia interdyscyplinarnego. Zwraca się na to uwagę w art. 3 ustawy (o przeciwdziałaniu przemocy z 2005 r.), w której czytamy:

Osobie dotkniętej przemocą w rodzinie udziela się bezpłatnej pomocy, w szczególności w formie:

- 1) poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego;
- 2) interwencji kryzysowej i wsparcia;
- 3) ochrony przed dalszym krzywdzeniem, przez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc korzystania ze wspólnie zajmowanego z innymi członkami rodziny mieszkania oraz zakazanie kontaktowania się i zbliżania się do osoby pokrzywdzonej;
- 4) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
- 5) badania lekarskiego w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie oraz wydania zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie;
- 6) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, która nie ma tytułu prawnego do zajmowanego wspólnie ze sprawcą przemocy lokalu, pomocy w uzyskaniu mieszkania. Zakazanie kontaktowania się i zbliżania się do osoby pokrzywdzonej (Dz.U. z 2010 r. Nr 125, poz. 842).

Osoba doświadczająca przemocy ma prawo do uzyskania wielorakiej pomocy, którą zobowiązane są świadczyć różnorodne instytucje. Są nimi m.in.:

Policja, prokuratura – przemoc w rodzinie jest czynem zabronionym, przestępstwem, za które przewiduje się karę pozbawienia wolności. Określa to ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.). Osoba pokrzywdzona ma prawo do pomocy ze strony policji, głównie w odniesieniu do zapewnienia ochrony i bezpieczeństwa sobie i dzieciom. Jeśli sprawca stwarza zagrożenie dla otoczenia, powinien być zatrzymany.

Osoba pokrzywdzona ma również prawo do ścigania i karania sprawcy. Sprawca przemocy w rodzinie, jak każdego innego przestępstwa, podlega odpowiedzialności karnej. W przypadku uzasadnionego podejrzenia, prokuratura, wspólnie z policją, ma obowiązek wszcząć postępowanie przygotowawcze w celu sprawdzenia, czy faktycznie popełniono przestępstwo, wyjaśnienia okoliczności czynu, zebrania i zabezpieczenia dowodów, ujęcia sprawcy. W uzasadnionym przypadku stosuje się środek zapobiegawczy wobec sprawcy przemocy w postaci dozoru policyjnego lub tymczasowego aresztowania.

Założenie sprawy karnej jest bezpłatne. W zależności od oceny zebranego materiału dowodowego postępowanie może się zakończyć skierowaniem aktu oskarżenia do sądu, umorzeniem dochodzenia lub warunkowym umorzeniem.

Pomoc społeczna – osobie doświadczającej przemocy w rodzinie przysługuje prawo do pomocy ze strony ośrodka pomocy społecznej. Zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 r. (Dz.U. 2004 r. Nr 64, poz. 593) „Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości” (art. 2.1), a także zapobieganie powstawaniu tych sytuacji (art. 3.2). „Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka (art. 3.1).

Pomoc społeczna jest udzielana w przypadku przemocy w rodzinie, a także w wielu innych sytuacjach mogących sprzyjać temu zjawisku: bezdomności, ubóstwa, sieroctwa, alkoholizmu, narkomanii czy bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Bezpośrednią pomocą rodzinom i osobom potrzebującym pomocy zajmują się pracownicy socjalni zatrudnieni w Miejskich lub Gminnych Ośrodkach Pomocy Społecznej. Pracownicy socjalni działają w porozumieniu i współpracy z innymi instytucjami i organizacjami społecznymi i pozarządowymi, a także Kościołem katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi. Spektrum pomocy społecznej jest bardzo szerokie, począwszy od diagnozy sytuacji rodziny lub osoby („Niebieska Karta”), poprzez pomoc w załatwianiu spraw urzędowych i innych

ważnych spraw bytowych, szeroko rozumiane poradnictwo (np. prawne, psychologiczne), po pomoc finansową (w formie zasiłków stałych, okresowych, celowych; udzielanie pożyczek), rzeczową (np. przekazanie odzieży, żywności).

Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych – jeśli przemoc domowa ma związek z problemem alkoholowym sprawcy przemocy, osoby jej doświadczające mogą zwrócić się o pomoc do Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Komisje pełnią funkcję społeczną i działają przy Urzędach Gminnych. Zgodnie z prawem, zobowiązane są do pomocy w rozwiązaniu problemu alkoholowego członka rodziny, poprzez instytucjonalne motywowanie do podjęcia terapii odwykowej. W sytuacjach szczególnie trudnych Komisja może powiadomić prokuraturę i wnioskować o objęcie rodziny działaniami prewencyjnymi, może też wnioskować do sądu rejonowego o zastosowanie wobec osoby uzależnionej od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie leczenia odwykowego.

Zespół Interdyscyplinarny – osoba poszukująca pomocy związanej ze zjawiskiem przemocy w rodzinie może się zwrócić o pomoc do Zespołu Interdyscyplinarnego². Zespół ma wiele możliwości pomocy, ponieważ w jego skład (i funkcjonujących w ramach prac Zespołu tzw. grup roboczych) wchodzi przedstawiciele: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty, ochrony zdrowia, organizacji pozarządowych; mogą także uczestniczyć w nich prokuratorzy, kuratorzy sądowi oraz przedstawiciele instytucji działających na rzecz przeciwdziałania przemocy. Zadaniem członków Zespołu jest podjęcie działań zmierzających do rozwiązania problemu przemocy w rodzinie, począwszy od diagnozy problemu, poprzez podjęcie działań interwencyjnych, zapewnienie pomocy medycznej, psychologicznej, prawnej, socjalnej, zawodowej i rodzinnej, po zapewnienie bezpiecznego schronienia osobie doświadczającej przemocy. Zgłoszenie przemocy domowej do Zespołu Interdyscyplinarnego następuje w wyniku informacji z instytucji, np.: Policji, ośrodka pomocy społecznej (MOPS, GOPS), Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (GKRPA), zakładu opieki zdrowotnej (NZOZ), placówki oświatowej (przedszkola, szkoły), Sądu/Kuratora, organizacji pozarządowej.

Służba zdrowia – instytucją zobowiązaną do udzielenia pomocy osobie doświadczającej przemocy domowej są także ośrodki służby zdrowia. Często zdarza się, że lekarz jest pierwszą osobą, do której zwraca się osoba pokrzywdzona w związku z urazami fizycznymi, jakich doznaje ze strony sprawcy. Warto zaznaczyć, że placówki służby zdrowia (podobnie jak wszystkie inne instytucje państwowe i samorządowe) mają obowiązek powiadomić organy ścigania o swoich podejrzeniach lub popełnionym przestępstwie

² Zespoły Interdyscyplinarne powstały w wyniku nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.) z dnia 1 sierpnia 2010 r. Powoływane są przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta. Miejscem ich działania są ośrodki pomocy społecznej.

Policję czy prokuraturę. Wynika to z kodeksu postępowania karnego (k.p.k.), w którym czytamy, że „Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję” (art. 304 § 1 k.p.k.). Informacja ze strony służby zdrowia może stanowić sygnał do podjęcia działań przez organy ścigania czy wsparcia i pomocy podjętych przez Zespół Interdyscyplinarny. Lekarz lub inny pracownik medyczny może dostrzec objawy świadczące o stosowaniu przemocy. Choć „Niebieską Kartę” najczęściej zakładają policjanci oraz pracownicy socjalni, należy pamiętać, że zgodnie z procedurami formularz „Niebieskiej Karty” może wypełnić także i lekarz.

Placówki porozumienia „Niebieska Linia” i organizacje pozarządowe – na terenie kraju funkcjonuje wiele organizacji i instytucji pomagających ofiarom przemocy. Ich adresy publikowane są na stronach internetowych urzędów gmin/miast; wiele z nich zamieszczonych jest również na stronie Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” prowadzonego przez Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Pogotowie „Niebieska Linia” ma swoje placówki w wielu miastach kraju; najlepszym sposobem dotarcia do nich jest strona internetowa (<http://www.porozumienie.niebieskalinia.pl/>). W ramach „Niebieskiej Linii” funkcjonuje także Stowarzyszenie na rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

Pokrzywdzeni w wyniku domowej przemocy mogą szukać wsparcia również w ogólnopolskich lub lokalnych organizacjach pozarządowych, które specjalizują się w przeciwdziałaniu domowej przemocy. Niektóre z nich realizują takie zadania na zlecenie jednostek samorządów oraz prowadzą dyżury telefoniczne dla potrzebujących pomocy. Do najważniejszych z nich należą:

- Fundacja Centrum Praw Kobiet, www.cpk.org.pl,
- Fundacja Dzieci Niczyje, www.fdn.pl,
- Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”, www.niebieskalinia.pl,
- Komitet Ochrony Praw Dziecka, www.kopd.pl,
- Stowarzyszenie na rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”, www.niebieskalinia.org.

Podsumowanie i wnioski

Przyjęcie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przyczyniło się do wdrożenia konkretnych działań mających na celu pomoc ofiarom przemocy i pracę z jej sprawcami. Zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem, osoby doświadczające przemocy wewnątrzrodzinnej mają prawo do różnych form pomocy, począwszy od wsparcia

specjalisty po znalezieniu bezpiecznego schronienia lub usunięcie sprawcy przemocy ze wspólnie zajmowanego mieszkania. W ostatnich latach powstało w kraju wiele instytucji rządowych i pozarządowych oferujących pomoc i wsparcie ofiarom przemocy rodzinnej. Wyraźną wartością ich aktywności jest rozszerzająca się współpraca i tworzenie coraz bardziej rozbudowanej sieci pomocy osobom potrzebującym.

Przeciwdziałanie przemocy domowej wymaga jednak dalszych działań. Wydaje się, że największym wyzwaniem jest rzeczywiste izolowanie sprawców od ich ofiar. Od wielu lat mówi się o tworzeniu ośrodków, hosteli, w których umieszczani byłiby sprawcy do momentu pełnego wyjaśnienia sprawy. Takie rozwiązanie uwolniłoby rodziny od zastraszania na etapie procesu, sprawcom natomiast pozwoliłoby skorzystać z terapii uzależnień czy hamowania agresji. Za konieczny należy uznać też postulat częstszego niż dotychczas wykorzystywania przez sądy kary w postaci nakazu opuszczenia lokalu wspólnie zamieszkiwanego z poszkodowanymi oraz zakazu zbliżania się do nich. Równie istotne jest skuteczne egzekwowanie tych decyzji. Przeprowadzone badania (Miłkowska 2017) dowiodły, że sprawcy przemocy lekceważą decyzje sądów, rodzina zaś jest zupełnie bezradna.

Przeciwdziałanie przemocy wymaga też dalszej pracy z samymi ofiarami. Aby można było podjąć jakąkolwiek próbę zmiany sytuacji osób doświadczających przemocy, należy zintensyfikować działania w celu zmiany ich dotychczasowych przekonań, że nic nie potrafią, niczego nie rozumieją i że to one w głównej mierze są odpowiedzialne za sytuację, jaka panuje w ich rodzinach. Niestety, pomoc pokrzywdzonym jest kwestią niezwykle trudną, a zarazem bardzo delikatną. Poranione emocjonalnie, załęknione, bezradne, pozbawione przez sprawcę jakichkolwiek praw, maltretowane psychicznie, z ogromnym trudem i nieufnością otwierają się na pomoc z zewnątrz. Osoby doświadczające przemocy ze strony swoich bliskich rzadko same poszukują pomocy, pozostając przez długie lata w traumatycznych związkach, narażających zdrowie, a nierzadko i życie, swoje i dzieci.

Kolejnym, równie ważnym wyzwaniem na kolejne lata jest budowanie sieci wsparcia dla ofiar. Jak podkreśla Irena Pospiszyl,

trudno oprzeć się wrażeniu, że największym problemem ofiar różnych form krzywdzenia we współczesnej rodzinie jest poczucie opuszczenia. Dotyczy to nawet dzieci, choć wydawałoby się w ich przypadku dokonał się największy postęp. Jednak przy wszystkich współczesnych zabezpieczeniach prawnych i instytucjonalnych, ofiary krzywdzenia w rodzinie w jakiś specyficzny sposób zostały same na placu boju. Niezrozumiane, źle diagnozowane, skazane na bezduszne instytucje, bezmyślne media, chimeryczne nastroje społeczne i pozbawione wsparcia otoczenia ponoszą równie surowe konsekwencje jak w czasach, kiedy nie były chronione, tj. samotne zmaganie się z problemami, w których ratunek wydaje się być kolejną pułapką (Pospiszyl 2017, s. 58).

Bibliografia

- Badura-Madej W., Dobrzyńska-Mesterhazy A. (2000), *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Bińczycka J. (red.) (2001), *Bici biją*, Wyd. Żak, Warszawa.
- Browne K., Herbert M. (1999), *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, PARPA, Warszawa.
- Gruszczyńska B. (2007), *Przemoc wobec kobiet w Polsce. Aspekty prawno-kryminologiczne*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Dyjakon D. (2016), *Przemoc domowa. Czy można wybaczyć i być razem?*, Wyd. DIFIN, Warszawa.
- Jarosz E. (2001), *Dom który krzywdzi*, Wyd. Śląsk, Katowice.
- Jarosz E. (2007), *Aktualne ujęcia problemu krzywdzenia dziecka*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, nr 12, s. 7-29.
- Jundziłł I. (1993), *Dziecko ofiara przemocy*, Wyd. WSiP, Warszawa.
- Kmiecik-Baran K. (1998), *Konsekwencje przemocy doświadczanej w dzieciństwie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 4, s. 26-29.
- Kmiecik-Baran K. (red.) (1999), *Młodzież i przemoc: mechanizmy socjopsychologiczne*, PWN, Warszawa.
- Marzec-Holka K. (2011), *Przemoc seksualna wobec dziecka: studium pedagogiczno-kryminologiczne*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Mazur J. (2002), *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Wyd. Żak, Warszawa.
- Mellibruda J. (2010), *Oblicza przemocy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Miłkowska G. (2017), *(Nie)moc w przemocy*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne wymiary zjawiska przemocy w rodzinie*, G. Miłkowska, A. Nowicka i L. Wawryk (red.), Oficyna Wyd. Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra, s. 119-139.
- Piotrowska J. (2009), *Przemoc wobec kobiet 1989-2009*. Raport Kongres Kobiet Polskich. Kobiety dla Polski, Polska dla Kobiet. 20 lat transformacji 1989-2009, Wyd. Fundacja Feminoteka, www.kongreskobiet.pl [15.12.2017].
- Podgórska J. (2014), *Walka o przemoc*, „Polityka”, nr 41 (2979) z dnia 8.10.2014, s. 22-25.
- Pospiszyl I. (1994), *Przemoc w rodzinie*, Wyd. WSiP, Warszawa.
- Pospiszyl I. (2017), *Przemoc w rodzinie – zmiany obyczajowe i współczesne zagrożenia*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne wymiary zjawiska przemocy w rodzinie*, G. Miłkowska, A. Nowicka i L. Wawryk (red.), Oficyna Wyd. Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra, s. 43-60.
- Światowy raport o przemocy i zdrowiu (2002), https://fdds.pl/baza_wiedzy/przemoc-ang-violence/ [15.12.2017].
- Wojciszke B. (2012), *Psychologia społeczna*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

Podstawowe akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2004 r. Nr 64, poz. 593 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. z 2002 r. Nr 147, poz. 1231).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie Procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. z 2011 r. Nr 209, poz. 1245).
- Zarządzenie nr 25 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 1998 r. w sprawie sposobu przeprowadzania interwencji domowej wobec przemocy w rodzinie pod nazwą „Niebieskie Karty”.

DZIAŁANIA WSPIERAJĄCE I POMOC OSOBOM DOŚWIADCZAJĄCYM PRZEMOCY

STRESZCZENIE: Jednym z ważniejszych problemów społecznych w naszym kraju jest zjawisko przemocy wewnątrzrodzinnej. Przyjęcie w roku 2005 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie sprawiło, że o problemie, długie lata wstydliwie skrywanym, zaczęto mówić, a władze rządowe zostały zobowiązane do podjęcia licznych działań na rzecz zapobiegania zjawisku. Powstało też wiele instytucji i organizacji pozarządowych ukierunkowanych na wsparcie i pomoc osobom doświadczającym przemocy.

Ofiarami przemocy wewnątrzrodzinnej w zdecydowanej większości są kobiety, choć doświadczają jej także mężczyźni i dzieci, a także osoby niepełnosprawne i starsze. Artykuł lokuje się we wspomnianej tematyce i ukazuje możliwości wsparcia osób doświadczających przemocy ze strony najbliższych w ponad dziesięć lat od przyjęcia ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

SŁOWA KLUCZOWE: przemoc, przemoc w rodzinie, wsparcie i pomoc, instytucje rządowe i pozarządowe.

SUPPORTIVE ACTIVITIES AND HELP FOR VIOLENCE VICTIMS

SUMMARY: Domestic violence is one of the most significant social problems in our country. This issue, which used to be embarrassing, received much attention in 2005 after the adoption of a law combating domestic violence. Our government was obliged to take numerous actions preventing that problem. Many institutions and NGOs, which focused on supporting those who suffer from domestic violence, were created at that time. The victims are predominantly women, however men, children, the disabled and the elderly often suffer as well. The article refers to that problem and shows different possibilities of supporting the victims ten years after new regulations counteracting family violence were introduced.

KEYWORDS: violence, domestic violence, support and help, governmental institutions, non-governmental institutions (NGOs).

